

چالش‌ها و راهبردهای نهادی مدیریت و توسعه پایدار حریم تهران

مرتضی بناء

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

رحیم سرور^۱

استاد گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

ریباز قربانی نژاد

استادیار گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۵/۱۳ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۷/۰۹/۰۶

چکیده

حریم تهران به دلیل افزایش جمعیت و همجواری با سایر شهرها به کانون مشکلات اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و مدیریتی تبدیل شده است. مدیریت آن از مهمترین چالشهای پیش رو در این عرصه است. زیرا دولت و در کنار آن مدیریت منطقه شهری تهران باید بتوانند، ضمن ایفای نقش مطلوب در فضای تازه جهانی، توسعه‌ای پایدار و محیطی قابل زیست را برای ساکنان ۱۵ میلیون نفری این پهنه فراهم سازند. نوع تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و در جمع‌آوری اطلاعات از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. همچنین برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از مدل ترکیبی (SWOT-AHP) بهره گرفته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در بین عوامل مورد بررسی موضوع مدیریتی- نهادی با کسب امتیاز ۰,۲۳۲ بیشترین اهمیت و اثرگذاری را دارد. دومین موضوع عامل اقتصادی می‌باشد که با کسب امتیاز ۰,۲۱۴ در جایگاه دوم واقع شده است و سومین بخش اثرگذار موضوع کالبدی می‌باشد که امتیاز آن برابر ۰,۱۹۲ و این مقدار منعکس کننده میزان اهمیت و اثرگذاری آن است. همچنین نمودار تحلیل حساسیت نشان می‌دهد که استراتژی تهاجمی دارای بیشترین حساسیت و استراتژی تدافعی نیز دارای کمترین حساسیت می‌باشد.

واژگان کلیدی: حریم، مدیریت یکپارچه، توسعه پایدار، تهران

مقدمه

در طول ۵۰ سال گذشته بشر به شدت چهره زمین را دگرگون کرده است. یکی از علل اصلی این دگرگونی، گسترش شهرنشینی بوده است (Alberti, 2008). شهرنشینی مؤلفه‌ای مهم در تغییر شکل سرزمین‌های جهان است (Pickett, 2011). شهرنشینی شتاب‌زده و افزایش ممتد جمعیت فقط موجب پدیدار شدن شهرهای بزرگ نمی‌شود، بلکه شهرها با پیشروی به‌سوی فضاهای زیستی موجود، اراضی کشاورزی و باغی، و در نهایت محیط طبیعی، موجب شکل‌گیری، دگرگونی و یا پیشروی شهرها در اندازه‌های گوناگون و در اشکال غیررسمی می‌گردند (Kirk, 2004, : 1). چنین روندی موجب بروز مشکلات در ابعاد گوناگونی نظیر مسکن، بیکاری و اسکان غیررسمی شده و عدم توان پاسخگویی محیط‌های شهری به مسائل ایجاد شده، موجب می‌شود تا حریم شهرها دائماً در معرض رشد ناموزون شهرها و هجوم کاربری‌های شهری قرار گیرند (طرح و کاوش، ۱۳۹۱). بنابراین، این رشد شتابان جمعیت شهرنشین، هجوم جمعیت مهاجر به شهرهای بزرگ و لزوم پاسخگویی به نیازهای جمعیت شهرنشین و نیز ارائه خدمات شهری در شهرهای بزرگ، منجر به گسترش شهر به سمت پیرامون آن و تهدید حریم و محدوده شهر شده که نتیجه آن از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و اکوسیستم طبیعی اطراف شهرها است (بیگی، ۱۳۹۴: ۵۰).

از دهه ۱۹۵۰ شهرهای کشورهای توسعه‌یافته اروپای غربی و به‌ویژه آمریکای شمالی به دلیل افزایش جمعیت شهری از یک‌طرف و گسترش فرهنگ حومه‌نشینی و ویلانشینی از طرف دیگر، به فضای بیشتری از پیرامون خود گسترش پیدا کرده‌اند؛ و این مسئله الگوی سنتی کاربری اراضی را تغییر داده است. استارت‌توانت و جانگ نیز به رشد سریع حومه‌ها در آمریکا و به عنوان مثال در واشنگتن به دلیل کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل و وجود تراموای برقی و افزایش دسترسی به اتومبیل شخصی و کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل اشاره می‌کنند (Sturtevant and Jung, 2011: 48). در همین راستا، با گسترش کلان‌شهرها و پیدایش مناطق کلان‌شهری در کشورهای توسعه‌یافته و به‌ویژه کمتر توسعه‌یافته، نواحی پیراشهری در معرض بیشترین میزان تحولات و دگرگونی قرار داشته‌اند. بر همین اساس با گسترش پیراشهری در هاله‌ی کلان‌شهرهایی چون تهران؛ باید انتظار پیامدهای منفی ناشی از گسترش بی‌برنامه‌ی آن را داشت. به‌بیان‌دیگر پیشروی تهران در محیط پیراشهری آن تحت شرایط سوداگری کنترل نشده زمین (خرید و فروش زمین و واسطه‌گری) و فقدان الگو و سازوکارهای هدایت نظام‌مند آن؛ نه تنها موجب انحطاط زیست‌محیطی می‌شود بلکه در غیاب پیش‌نگری و دوراندیشی‌های لازم، گریبان‌گیر تمام ابعاد و مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی و امنیتی توسعه کلان‌شهر و منطقه کلان‌شهری تهران خواهد شد (کاظمیان و دیگران، ۱۳۹۷: ۳۶۲). بنابراین، مدیریت شهرها در مرزهای قانونی و اداری آن‌ها پایان نمی‌پذیرد. برای اداره امور شهرها لازم است حریمی در پیرامون آن‌ها تحت کنترل و نظارت برنامه‌ریزان قرار گیرد؛ زیرا شهر همچنان که بر حریم پیرامون خود تأثیر می‌گذارد، از وقایع و تحولات آن نیز تأثیر می‌پذیرد. شهرداری‌ها به‌تبع چنین رابطه‌ای میان شهر و حریم آن، همان‌گونه که اصلی‌ترین نهاد در مواجهه با مسائل داخل شهرها محسوب می‌شوند باید در مدیریت حریم شهرها نیز نقش اصلی را ایفا کنند؛ اما اکنون بخش عمده‌ای از مشکلات شهرداری‌ها به عنوان مدیریت حریم کلان‌شهر تهران در رهگذر تحولات کالبدی و جمعیتی نه در محدوده داخلی که ریشه در حریم شهر دارد. رشد سکونتگاه‌های غیررسمی، ساخت‌وسازهای غیرقانونی و بی‌ضابطه، تغییر کاربری اراضی و تفکیک آن، استقرار واحدهای صنعتی و صنفی پراکنده تنها بخشی از مشکلاتی

است که اغلب شهرداری‌ها در حریم شهر با آن درگیر هستند. همان‌طور که اشاره شد در چند دهه اخیر، روند گسترش و رشد سکونتگاه‌های پیرامون شهر تهران به‌گونه‌ای بوده است که گستره حریم پایتخت دچار دست‌اندازی و نابودی گسترده شده و اراضی با پوشش طبیعی، باغ‌ها و زمین کشاورزی آن به مقدار زیادی تخریب شده است و این مسئله نشانگر وسعت یابی معضلات زیست‌محیطی و مدیریتی در ساله‌ای آتی می‌باشد (نوری، ۱۳۹۷: ۳۳۸).

حریم تهران به یک مدیریت یکپارچه‌ی شهری نیاز دارد. چراکه در حال حاضر و با توجه به فقدان چنین مدیریتی، هر سازمانی بدون هماهنگی با سازمان مرجع کار خود را پیش می‌برد. این موضوع باعث «موازی کاری، هزینه‌های اضافی، کیفیت پایین فضاها و محیط شهری، عدم تحقق‌پذیری پروژه‌ها و طرح‌های شهری، محیطی ناامن جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و نارضایتی شهروندان گردیده است. این مشکلات ریشه در مشخص نبودن جایگاه شهرداری‌ها و عدم اختیارات کافی برای شهرداران و شورای شهر به عنوان یک نهاد مردمی دارد» (آخوندی، ۱۳۸۶).

هدف از این مقاله چالش و راهبردهای تحقق مدیریت یکپارچه حریم پایتخت می‌باشد. این پژوهش سعی دارد با مدل ترکیبی سوات و ای اچ پی (SOWT-AHP) و با تحلیل وضعیت موجود برخی از مشکلات چالش‌های پیش‌روی مدیریت یکپارچه حریم کلان‌شهر را بکاهد، این امر با برنامه‌ریزی دقیق و علمی می‌تواند حریم کلان‌شهر مورد مطالعه را در جهت توسعه پایدار و یکپارچه سوق داد.

پیشینه تحقیق

برک پور و دیگران (۱۳۹۰)، در پژوهشی تحت عنوان گونه‌شناسی حریم و تجربیات جهانی برنامه‌ریزی و مدیریت آن به این نتیجه رسیده‌اند که تضمین کارکرد مناسب برای حریم های شهری چه در قالب کمربندهای سبز و چه در قالب نواحی کنترل ساخت و ساز مستلزم فراهم نمودن پشتیبانی قانونی و نهادی؛ گسترش روشهای نوآورانه و داوطلبانه و غیررسمی در مدیریت حریم، آموزش و پرورش اطلاع رسانی در زمینه اهمیت و کارکرد حریمها و شکل‌گیری سطح قابل اعتمادی از اراده ملی، منطقه‌ای و محلی برپا حفاظت و ارتقای حریم است.

اکبری و دیگران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «کاربست Meta-SWot در برنامه‌ریزی و مدیریت صیانت و توسعه پایدار حریم کلانشهر تهران» پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشانگر این است که وزن منابع و تواناییهای داخلی نسبت به اوزان منابع و تواناییهای حریم پهنه جنوبی یکسان نیست، به طوری که عامل های مدیریت یکپارچه حریم، کمربند سبز، و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به ترتیب بیشترین اوزان را دارند که این نشان‌دهنده با ارزش بودن، تقلید ناپذیری و تناسب سازمانی نسبت به سایر عوامل در توسعه پایدار حریم پهنه جنوبی است. از این رو باید به این عوامل توجه ویژه‌ای کرد، همچنین از لحاظ اقدامات اجرایی معیارهای مدیریت یکپارچه حریم، کمربند سبز و نظام مدیریت منابع مالی، در اداره امور حریم باید در صدر قرار گیرد. همچنین نتایج بررسی عوامل خارجی محیطی که نشان می‌دهد مولفه‌های مدیریت متفرق و تعارضات قانونی در زمینه حریم، زمین خواری و ساخت وسازه‌های غیر مجاز، تنوع موضوعی قوانین و اعمال آنها توسط مجریان متعدد، نابودی باغات و پوشش گیاهی و کاهش تنوع زیستی، مخاطرات طبیعی و زیست محیطی بیشترین اوزان را در بین عوامل کلان محیطی در ارزیابی عوامل محیطی موثر خارج از کنترل سازمان (اقتصادی، سیاسی، فرهنگی اجتماعی، تکنولوژیکی، بوم شناختی و قانونی) موثر بر فضای پهنه جنوبی حریم دارند.

بحیرایی و دیگران (۱۳۹۵) در پژوهشی «تحلیل راهبردی تحولات فضایی - کارکردی در پهنه حریم جنوبی پایتخت کلانشهر تهران» پرداخته و به این نتیجه رسیدند که گسترش فیزیکی کلان شهر تهران نه تنها موجب توسعه روستاهای اطراف نشده است بلکه خصوصا در حاشیه‌های جنوب و جنوب غربی و جنوب شرقی موجب تخریب ثروت ها و سرمایه‌های طبیعی و نابودی و تخریب اراضی کشاورزی و نیز دگرگونی بافت و کالبد روستاها و محرومیت و نابسامانی شدیدی در دسترسی به خدمات زیر بنایی و رو بنایی در این مناطق شده است. این روند که به دلیل تغییرات جمعیتی کلان شهر تهران در نتیجه توسعه سریع شهر نشینی حادث شده، به صورت روندی رو به گسترش ادامه داشته و اگر درباره توقف این روند چاره جویی نشود این شهر در آینده با مخاطراتی جدی مواجه خواهد شد.

هادیزاده بزاز (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «مدیریت اراضی حریم شهرها و راهکارهای اصولی در کاهش مشکلات شهری مشهد» پرداخته و به این نتیجه می رسد که مدیریت بهینه شهر تنها در محدوده کالبدی شهر و بدون توجه به پیرامونش تحقق نیابد و بدون وجود راهبردی خاص برای مدیریت و نظارت بر اراضی حریم شهر، مشکلات این مناطق هر روز بحرانی تر می شود. از نظر ایشان اراضی پیرامون شهر به عنوان سرمایه‌های طبیعی تحت مدیریت واحد و نظارت دقیق قرار گیرند.

اسدبیگی (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «ضرورت توسعه میان افزا در مدیریت زمین پایدار حریم شهر تهران» به بررسی پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که مدیریت توسعه شهری تهران از نقش ممانعت از توسعه با تعیین کمربند سبز و همچنین نقش کنترل و هدایت توسعه با تعیین محدوده و حریم به صورت همزمان بهره جسته است اما توانسته نقش خود را برای دستیابی به توسعه موزون به خوبی ایفا کند، بنابراین استفاده از رویکرد توسعه میان افزا (استفاده از ظرفیت های درونی شهر) در جهت مدیریت پایدار حریم و ممانعت از گسترش آتی آن می تواند راهکار بهینه باشد.

جاینگ^۱ و دیگران (۲۰۱۳) تاثیر گسترش شهرها را بر نحوه کاربری اراضی کشاورزی در چین پرداخته‌اند و نتایج آنها نشان می‌دهد که گسترش شهری، منابع طبیعی اطراف و حومه شهر را به شدت تحت فشار قرار می‌دهد و این فشار در آینده نیز تداوم خواهد داشت.

مبانی نظری

مدیریت یکپارچه شهری

مدیریت شهری یک مفهوم فراگیر است (شابیرچیم، ۱۳۷۹، ۱۱)، که بر مفاهیم گسترده‌ای تصدیق می‌کند (Stren, 1993; Mattingley, 1994). مدیریت شهری در روند و توسعه شهر و بهبود سکونتگاه‌های شهر نقش بسیار مهم و تعیین کننده دارد (شیعه، ۱۳۸۲، ۳۷). نظام مدیریت شهری با هدف اداره مطلوب امور شهر، سعی دارد روابط میان عناصر شهری را هماهنگ سازد (داداش پور، ۱۳۸۰، ۷۶)، چرا که مدیریت شهری باید حافظ شهرها و منافع مردم شهر باشد (شیعه، ۱۳۸۲، ۳۹). چارچوب سازمانی مدیریت شهری باید به نحوی طراحی شود که تمام امور شهر، در

^۱ jiang

هر دو زمینه جغرافیایی و عملکردی را تحت پوشش قرار دهد. در چنین شرایطی، هماهنگی‌ها و روابط بین سازمانی، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند، به گونه‌ای که تمام سازمان‌ها و ادارات مؤثر و مسئول امور شهر، باید در قالب یک سامانه هدفمند و هماهنگ عمل کرده و به ایفای مسئولیت خود بپردازند (کاظمیان ۱۳۷۳، ۶۱).

مدیریت شهری یکپارچه و هماهنگ به مرکزیت، شهرداری و نهادهای ذی‌ربط (اعم از دولتی و عمومی) تحت نظارت و سیاست‌گذاری محلی شورای شهر، الگوی عمومی موردنظر در تدوین وظایف شهرداری‌ها است. بدون این وحدت و هماهنگی بین سازمانی، کار آیی و اثربخشی مجموعه اقدامات و منابع صرف شده برای اداره امور شهر و توسعه آن به شدت مورد سؤال و تشکیک است. در همین چارچوب، جامعیت فضایی و عملکردی شهرداری و مدیریت شهری در هدایت و کنترل تمام فضای شهر و همه ابعاد حیات شهری ضرورتی اصولی است (کاظمیان و سعیدی رضوانی ۱۳۸۳، ۱۶). از آنجا که عملیات شهری دربرگیرنده تعداد زیادی از عناصر مرتبط با یکدیگر در سطوح مختلف تصمیم‌گیری است، رویکرد سامانه‌ای در مدیریت شهری برای ایجاد هماهنگی میان تلاش‌ها در سطوح مختلف، یک ضرورت انکارناپذیر است (Chakrabarty, 2001: 333).

توسعه پایدار

توسعه پایدار یکی از موثرترین رویکردها در توسعه منطقه‌ای است. توسعه پایدار با انتقاد به اینک شکل‌های سنتی توسعه محلی و منطقه‌ای بیش از حد اقتصاد محور بوده‌اند، مسائل زیست محیطی و اجتماعی را نیز همپای توسعه اقتصادی سرلوحه کار قرار داده است (فرجی راد، کاظمیان، ۱۳۹۱: ۴۹). با این حال، در طول سه دهه از آغاز مفهوم پایداری در سال ۱۹۸۷، تلاش‌های زیادی در بسیاری از کشورها برای آرایه محتوا و مفهوم عملی توسعه پایدار و نتایج آن انجام شده است؛ البته در این مورد یک نوع اجماع در زمینه ابعاد اصلی توسعه پایدار وجود دارد که شامل الزامات اصلی پایداری - نهادی، زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی است (Figueroa and Rotarou, 2016: 1).

مفهوم امروزی توسعه پایدار، ریشه در تفکرات جنبش‌های زیست محیطی قرن اخیر دارد. این مفهوم، برای اولین بار در اواسط دهه ۱۹۷۰ به خانم «باربارا اوارد» نسبت داده شده است (بارو، ۱۳۷۶: ۴۵). قبل از دهه ۱۹۷۰، شوماخر، پایداری را در مفهوم ساختارهای اقتصادی و منابع تجدید شونده و تولیدات و خدمات به کار برد (شوماخر، ۱۳۹۰: ۴۰). توسعه پایدار یعنی ایجاد فضای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی که تضمین کننده کیفیت مطلوب زیستی باشد. از دیدگاه مفهومی، توسعه پایدار فرایندی است که نیازهای نسل کنونی را بدون تهدید توانایی نسل‌های آینده، در برآورده کردن نیازهایشان تامین تضمین کند (اسماعیل زاده، صالح پور، ۱۳۹۴: ۵۷). در فرآیند توسعه پایدار شهری، پرداختن به جایگاه و نقش مدیریت در توسعه شهری الزامی می‌باشد. پرداختن به مدیریت شهری رویکرد جامع‌نگر و داشتن شناخت درستی از موقعیت‌ها، منابع مادی و ارزش‌های معنوی و اجتماعی را می‌طلبد (رضویان، ۱۳۸۱، ۱۵۹). در حقیقت برای توسعه پایدار منطقه‌ای فرمول واحدی برای کشورها وجود ندارد و هر کشوری باید با توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و شرایط اکولوژیکی خود، به دنبال معیارهای خاص توسعه پایدار باشد (مجتهد زاده، ۱۳۷۹: ۳۹). بنابراین توسعه پایدار را باید چالش اصلی بشر برای بهبود شرایط زندگی در هزاره سوم نامید که برای رسیدن به آن الگوها و چشم اندازهای متعددی در اکثر کشورها تدوین و ترسیم شده است که

شامل الف- توسعه مطلوب اقتصادی ب- حفاظت از محیط زیست ج- عدالت اجتماعی در بهره‌مندی از شاخص‌های توسعه (امانپور، علیزاده و قراری، ۱۳۹۲: ۸۷)

توسعه پایدار و مدیریت یکپارچه شهری حریم پایتخت

شهرهای پایدار در برنامه‌های توسعه بسیاری از کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه که نرخ شهرنشینی آنها بالاست، اهمیت بسیاری دارند (Musakwaa and Adriaan Van, 2013: 143). مطرح شدن توسعه پایدار به عنوان شعار اصلی هزاره سوم ناشی از آثار شهرها بر گستره زیست کره و ابعاد مختلف زندگی است (فیروز بخت، پرهیزگار و ربیعی فر، ۱۳۹۱: ۲۱۴). بهبود شرایط مناطق شهری و دستیابی به توسعه در تمامی ابعاد از اهداف اساسی برنامه‌های توسعه پایدار می‌باشد (Fitri Amir, 2015: 118). لذا، ویژگیهای جوامع شهری امروز سبب ناپایداری انسان‌ها و محیط زیست (محیط طبیعی و محیط مصنوع) شده است (مفیدی شمیرانی و افتخاری مقدم، ۱۳۸۸: ۱۵). این رشد شتابان جمعیت شهرنشین، هجوم جمعیت مهاجر به شهر و نیز ارائه خدمات شهری در شهرهای بزرگ، منجر به گسترش شهر به سمت پیرامون آن و تهدید حریم و محدوده شهر شده که نتیجه آن از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و اکوسیستم طبیعی اطراف شهرهاست (میرمقتدایی، رفیعیان و سنگی، ۱۳۸۹: ۴۴).

این توسعه اثرات متنوعی را هم بر نواحی و حریم شهری و هم بر نواحی روستا می‌گذارد. به طوری که هر چه شهرها توسعه بیشتری می‌یابند، تاثیرات خود را به نواحی دورتر خود منتقل می‌کنند (هادیزاده، ۱۳۹۲: ۶). در کشورهای جهان سومی مانند ایران، به دلیل غلبه نگرش اقتصاد محور و مدرن، باعث خسارات و آسیبهای جدی به مناطق حریم شده است. نگرش مرکز پیرامون با محوریت شهر مرکزی و عدم توجه به مدیریت برنامه‌ریزی مناطق پیرامون و سیاست‌های غلط اتخاذ شده برای این مناطق، از مهمترین دلایل نابسامانی و توسعه ناموزون شهرهای ایران بوده است. بنابراین بخش عمده‌ای از مشکلات شهرهای کشور ریشه در مناطق حریم شهرها دارد (بحیرایی، ۱۳۹۴: ۲). در عصر کنونی گسترش سریع شهرها، اکثر کشورهای جهان را با مشکلات متعددی مواجه ساخته است. به طوری که نه تنها سیاست‌های شهرسازی بلکه مسائل اقتصادی - اجتماعی و زیست محیطی بسیاری از مناطق شهری تحت تاثیر این پدیده قرار گرفته‌اند (قربانی و نوشادف، ۱۳۸۷: ۱۶۴). این پدیده باعث از بین رفتن زمینهای کشاورزی برای تامین خواسته‌های شهرنشینان شده و مناظر طبیعی و کشاورزی را به مناظر شهری تبدیل کرده است (Zhang and shen, 2011: 141) لذا مساله حائز اهمیت و به خصوص در کشورهای جهان سوم رشد کالبدی و الگوی توسعه پایدار شهرهاست که در اکثر مواقع باتراکم پایین و به صورت پراکنده اتفاق افتاده است و به مشخصه ظاهری بسیاری از شهرها در جهان در حال توسعه تبدیل شده است. (UN- habitat, 2012: 29-30).

شهرها و مناطق شهری، سیستم‌های کالبدی اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بسیار پیچیده و پویایی هستند که کنترل و هدایت برنامه‌ریزی شده آن‌ها با دشواری‌های بسیاری رو به رو است. با توجه به چنین ویژگی شناخته شده‌ای، نظریه پردازان و کارگزاران برنامه‌ریزی و مدیریت برای دستیابی به کارایی و اثر بخشی مورد انتظار در تحقیق اهدافشان و پا به پای سیستم پیچیده موضوع خود، یعنی شهر و منطقه تلاش کرده‌اند سیستم متناظری با همان پیچیدگی‌ها برای برنامه‌ریزی و مدیریت آن ایجاد کنند تا از این طریق بتوانند برای هدایت توسعه یکپارچه و منسجم و نیز رفع مسائل بغرنج این پهنه‌های جغرافیایی اقدام موثرتری نمایند. به این ترتیب مفاهیمی که اغلب با پسوندها یا پیشوندهایی چون

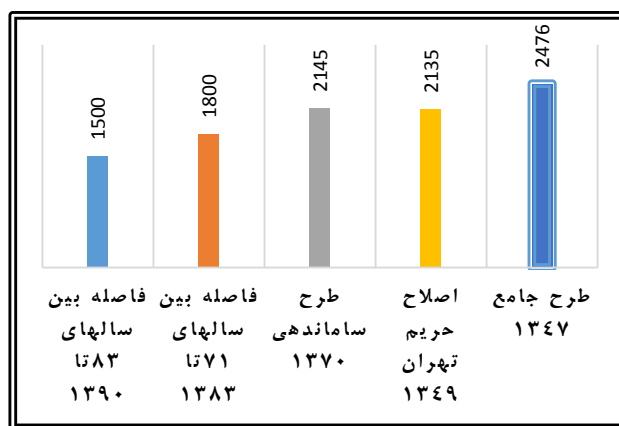
یکپارچه، یا یکپارچه‌سازی، منسجم و امثال اینها همراه می‌گردند گویایی چنین تلاش‌هایی هستند (انوری، ۱۳۹۷: ۳۴۱). با این وجود، نحوه مدیریت حریم کلانشهرها علی‌الخصوص حریم پایتخت از مهمترین چالشهای پیش رو در این عرصه است زیرا دولت و در کنار آن مدیریت منطقه شهری تهران باید بتوانند، ضمن ایفای نقش مطلوب در فضای تازه جهانی، توسعه ای پایدار و محیطی قابل زیست را برای ساکنان ۱۵ میلیون نفری این پهنه فراهم سازند (سرور و بافرانی، ۱۳۹۵: ۸۴). بنابراین، بین مدیریت یکپارچه شهری و توسعه پایدار در حریم پایتخت به دلیل عواملی مانند:

- فقدان نظام مدیریتی و حکومتی مستقل و متمایز برای منطقه کلانشهری تهران
- اتکای ساختار و روشهای جاری اداره امور منطقه کلانشهری بر ساختارهای دولتی و عمومی موجود
- عدم قرابت ساختار موجود با هر دو الگوی حکومت شهری و حکمروایی شهری
- تشتت و تفرق ساختار فضایی و منطقه کلانشهری به تبعیت از نهادها و سازمانهای متفرق و منبعث از الگوی حکومت شهری
- ضرورت ارتقا و انطباق مدیریت منطقه کلانشهری تهران در جهت هماهنگی با تغییرات نهادی تقویت کننده قدرت بخشهای غیردولتی، مردمی و خصوصی و غیره، مبین نارسایی‌های زیادی است.

شناخت محدوده مورد مطالعه

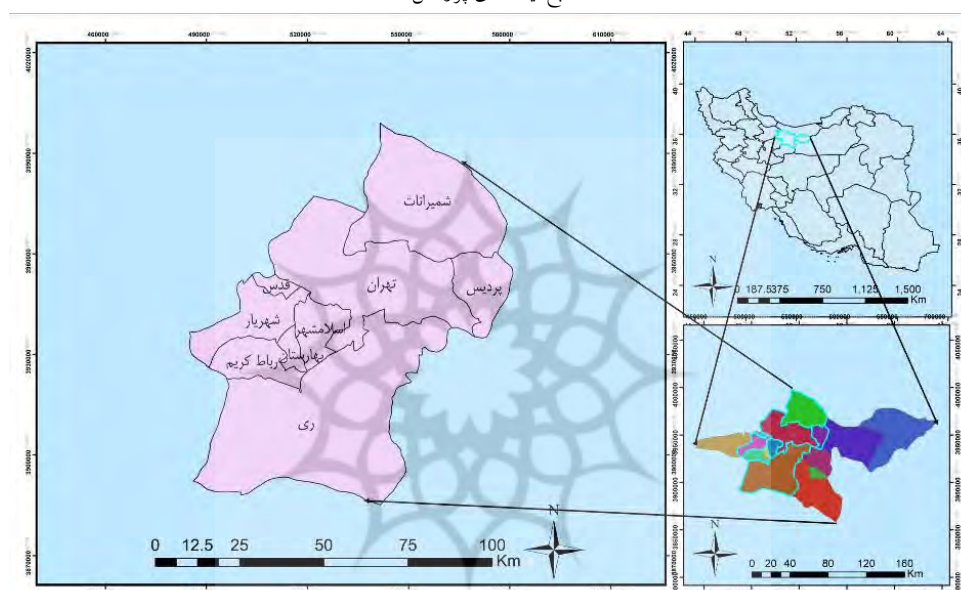
بر اساس سیر تحول حریم شهر تهران بر اساس طرحهای توسعه شهری می‌توان دریافت که در طرح جامع تهران (۱۳۴۷) نخستین گستره پیرامون شهر تهران مشخص می‌شود و وسعت آن به ۲۴۷۶ کیلومتر مربع که شامل فشم و لوسان از شمال شرق و از غرب به کرج و از جنوب به کهریزک می‌رسد. در طرح ساماندهی تهران (۱۳۷۱) به ۲۱۴۵ کیلومتر مربع می‌رسد که از جنوب و جنوب غرب اندکی بر وسعت آن افزوده شد تا کل اسلامشهر در حال رشد و پایانه حمل و نقل ریلی آپرین را در بر بگیرد. و این مقدار (۲۱۴۵) تا سال ۱۳۸۳ به ۱۸۰۰ کیلومتر مربع می‌رسد که نشان از کاهش حریم کلانشهر مورد مطالعه می‌باشد. در طرح جامع تهران (۱۳۸۶) نیز حریم پایتخت عرصه‌ای به وسعت ۵۹۱۸ کیلومتر مربع را شامل می‌شود.

حریم فعلی تهران را با مساحت ۱۲۰۰ کیلومتر مربع شکل می‌دهد. علی‌رغم تعریف محدوده‌ای با مساحت ۵۹۲۱ کیلومتر مربع به عنوان حریم یکپارچه پایتخت در طرح جامع جدید شهر تهران، که لغو حریم‌های مستقل سایر سکونتگاه‌های آن را نیز مدنظر دارد، تاکنون (سال ۱۳۹۱) اقدامات عملی و اجرائی چندانی در این زمینه انجام نگرفته است، از این رو در صورت ادامه روند موجود، وسعت حریم شهر تهران بر اثر ابهام قانون و ایجاد شهرها در پیرامون آن، باز هم کاهش خواهد یافت. بطوری که بر اساس نمودار شماره (۱) و نقشه شماره (۱) مساحت حریم از گذشته تا به امروز کاهش مستمر داشته و طی سالهای گذشته از مقدار مساحت ۲۴۷۶ کیلومتر مربع در سال ۱۳۴۷ به حداقل مقدار خود در سال ۱۳۹۰ رسیده که گویایی وضعیت نامناسب حریم در طی سالهای مذکور می‌باشد.

نمودار شماره (۱) حريم كلانشهر تهران از سال ۴۷ تا ۱۳۹۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نقشه شماره (۱) موقعیت و محدوده حريم تهران

منبع: یافته‌های پژوهش

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ ماهیت کاربردی و روش آن اسنادی - تحلیلی است و به منظور کشف روابط بین متغیرها و پدیده‌ها و همچنین هدف‌گذاری صحیح از رویکرد استراتژیک استفاده شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات از مطالعات اسنادی و برای ارزیابی عوامل داخلی و خارجی از کاربرست مدل (AHP-SOWT) استفاده شده است. در جدول زیر انواع عوامل اقتصادی، ضوابط و مقررات، کالبدی، زیست محیطی و مدیریتی مورد بررسی قرار گرفت در همین راستا، این عوامل دارای نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای می‌باشد که مورد شناسایی واقع گردید. نمونه‌اماری در تعیین اولویت راهبردهای پژوهش، کارشناسان و متخصصین با تجربه، مدیران شهری، برنامه‌ریزان شهری و شهرسازان در دسترس به تعداد ۴۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. سپس به وسیله نظرخواهی کارشناسان و متخصصان، وزن دهی به هر کدام از عوامل داخلی و خارجی صورت گرفت و با تنظیم عوامل استراتژیک داخلی

و خارجی که مبنا و پایه در تدوین استراتژی می‌باشد، نسبت به تهیه و تنظیم ساختار سلسله مراتبی عوامل در محیط AHP با هدف تعیین، اولویت بندی و اتخاذ بهترین استراتژی‌ها اقدام شد.

یافته‌های پژوهش

تحلیل سوات به منظور شناسایی و بررسی عوامل داخلی (IFE) و عوامل تاثیرگذار خارجی (EFE) بر مدیریت حریم تهران مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این راستا فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها برای مدیریت حریم تهران از ابعاد مختلف اقتصادی، ضوابط و مقررات، زیست محیطی، کالبدی و مدیریتی تهیه شد (جدول شماره ۱). پس از شناسایی عوامل داخلی و خارجی، اقدام به وزن دهی هر یک از عوامل داخلی و خارجی به وسیله اکسپرت چویس گردید که نتایج آن در جدول شماره ۲ نشان داده شده است (جدول شماره ۲).

جدول ۱: ارزیابی عوامل داخلی و خارجی چالش‌ها و نهادی مدیریتی و توسعه پایدار حریم پایتخت

عوامل	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> برنامه‌ریزی نهادها برای نیروی کار فراوان و ارزان در محدوده حریم توجه نهادها به اقتصاد متنوع در شهرستان‌های واقع در حریم پایتخت برنامه‌ریزی نهادها جهت کاهش تب سوداگری و مناسب بودن قیمت اراضی و مسکن برای اقشار کم‌درآمد و بی بضاعت 	<ul style="list-style-type: none"> نبود برنامه‌ریزی توسط نهادها به تمرکز بیش از حد واحدهای صنعتی در تهران و تمرکز بیشتر آنها در حریم بی‌توجهی و عدم برنامه‌ریزی مناسب نهادها به تغییر ساختار معیشت روستایی از کشاورزی به فعالیتهای غیرکشاورزی ضعف مالی و افزایش اسکان غیررسمی در محدوده حریم 	<ul style="list-style-type: none"> ممنوع بودن تغییر کاربری و ساخت و سازها با نگرش اقتصادی وجود فرصت‌های شغلی برای افراد با مهارت کم توجه نهادها و بخش‌های خصوصی جهت سرمایه‌گذاری و استفاده از پتانسیل‌های منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> برنامه‌ریزی نامناسب نهادها که تمرکز شدید سرمایه‌گذاری‌های صنعتی در حریم تهران نسبت به سالهای گذشته را به همراه داشته است. بی‌توجهی نهادها و سازمانهای مدیریت کننده حریم به تغییرات کاربری‌های اراضی و کشاورزی با نگرش اقتصادی نرخ بیکاری بالا در حریم تهران ایجاد رویکرد درآمد محور در قلمروهای ناپایدار تعیین شده به عنوان حریم
	<ul style="list-style-type: none"> نظارت مناسب نهادها به حریم پایتخت جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری برای استفاده از پتانسیل‌های ناحیه با وجود مساعد بودن منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> بی‌توجهی نهادها به نقش مهم واسطه‌گری به عنوان مهمترین بخش اقتصادی در تهران و حریم آن بی‌توجهی نهادها به بخش اقتصاد مولد به عنوان بخش تاثیرگذار و موثر در اقتصاد استان تهران و حریم آن گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران به دلیل ناهماهنگی نهادها و سازمانهای تصمیم‌گیر 	<ul style="list-style-type: none"> ارزش افزوده سرانه را با مقایسه با استان دارد 	
ضوابط و مقررات	<ul style="list-style-type: none"> وجود قوانین که حفاظت از محدوده‌های چهارگانه زیست‌محیطی را به سازمان حفاظت از محیط‌زیست واگذار می‌نماید وجود قوانین مصوب در حوزه‌های کلان و خرد در ارتباط با حریم شهر وجود طرح‌های مصوب فرادست و مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری در خصوص راهبردهای طرح موضعی حریم 	<ul style="list-style-type: none"> برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب نهادها برای انتقال پادگان‌ها و مراکز نظامی به خارج از شهرها و نه به خارج از حریم ایجاد تفرق مدیریتی-نهادی در حریم و فقدان توان فنی و تخصصی لازم برای اداره روستاها عدم اجرایی شدن قوانین مصوب در بخش‌های خرد مانند رعایت حریم رودخانه‌ها و سایر عناصر محدوده. عدم تدقیق کارکردهای حریم در قوانین کشوری فقدان قوانین و سازوکارهای لازم بین نهادها برای برخورد با تخلفات صورت گرفته در حریم پایتخت 	<ul style="list-style-type: none"> قانون ساخت‌وساز مسکونی جدید در حریم شهر تهران را تا سال ۱۴۰۰ ممنوع اعلام نموده است وجود قانون منع صدور مجوز برای ایجاد مستحدثات در زمین‌های که دارای کاربری کشاورزی هستند. امکان وضع قانون خاص برای حریم پایتخت توسط نهادهای تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران شهری 	<ul style="list-style-type: none"> نامشخص بودن معنای حقوقی حریم شهر در سازمانها و نهادها عدم تطبیق محدوده پیشنهادی حریم پایتخت با قوانین موجود. وجود ضوابط متعارض استقرار کاربری-ها فقدان قوانین منسجم و هماهنگ‌کننده برنامه‌ریزی، مدیریت و کنترل حریم بین نهادها و سازمانها محدود شدن اختیار، کنترل و نظارت نهادها و مدیران شهرداری بر حریم توسط قوانین موضوعی متعدد تهدید ناشی از عدم نظارت نهادها و مدیریت نامناسب آنها بر اراضی حریم شهرها تحت یک واحد سازمانی و تنوع آرا و نظرات و اقدامات پراکنده و گاه متناقض با یکدیگر در محدوده که تصویر مطلوبی از آینده محدوده به دست نمی‌دهد.

کالبدی	<ul style="list-style-type: none"> ➤ برخورد قاطع کمیسیون ماده ۱۰۰ با متخلفین ساخت‌وساز در پهنه حریم پایتخت ➤ نظارت شهرداری برای افزایش استحکامات سازه‌های کالبدی برای مقاومت‌سازی در برابر حوادث غیرمترقبه ➤ توجه به نما ساختمان‌ها و سیمای بصری آن ➤ تنوع سکونتگاه‌ها در محدوده حریم به لحاظ وجود سکونتگاه‌های شهری و سکونتگاه‌های روستایی ➤ رعایت ساخت‌وسازهای جدید در روستا و پیرامون شهر تهران طبق ضوابط و مقررات طرح جامع شهر تهران 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ تغییرات شدید کاربری‌ها و عمدتاً به سمت مسکونی، خدماتی و کارگاهی ➤ تحولات بی‌رویه در الگوی معماری مسکن و ابنیه و بافت شهرها و روستاهای واقع در حریم ➤ ضعف فنی و نیروی انسانی نهادهای تصمیم‌گیر و دهیاری‌ها در کنترل ساخت‌وساز ➤ رشد بی‌رویه سکونتگاه‌های خرد در اطراف شهر تهران و محدوده حریم 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ هدایت و کنترل ساخت‌وسازها در حریم به استناد قانون شهرداری‌ها و نهادهای تصمیم‌گیر ➤ تعیین حدود کالبدی حریم و پهنه‌های عملکردی آن در قالب طرح جامع حریم ➤ ایجاد وحدت رویه در برخورد با ساخت‌وسازهای پرمجاز در مناطق دارای حریم ➤ ممنوع بودن هرگونه ساخت‌وساز با رویکرد کاربری تجاری 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ نابود شدن فضاهای سکونتگاه روستاها واقع در پهنه حریم ➤ پراکنده بودن نظام سکونتگاه‌ها در حریم پایتخت ➤ افزایش بی‌رویه ساخت‌وساز و غیرقانونی که دامنه تهدید آن روزبه‌روز در حال گسترش است ➤ بی‌توجهی نهادهای به تغییرات روزافزون جمعیت در حریم و تحولات سریع فضاهای کالبدی ➤ وجود سکونتگاه‌های روستایی و شهرک‌های پراکنده در جنوب شهرستان تهران، شکل‌گیری شهرهای کوچک و مرتبط با تهران را منجر خواهند شد.
زیست محیطی	<ul style="list-style-type: none"> ➤ برنامه‌ریزی و مدیریت جنگل‌ها، مراتع و فضاهای سبز واقع در محدوده حریم توسط نهادهای برخوردار بودن منطقه از مورفولوژی متنوع و مناسب در منطقه ➤ وجود دشت‌های پهناور رسوبی در عرض میانی و جنوبی حریم با قابلیت بالای کشاورزی ➤ نظارت بی‌وقفه نهادهای سازمانها در ساخت‌وسازهای جدید برای کاهش آسیب رساندن به محیط‌زیست 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ضعف سیستم نظارت مناسب زیست‌محیطی در بین نهادهای متولی ➤ عدم توجه نهادهای به نابودی تنفس گاه‌های شهری با توجه به ساخت‌وساز غیرمجاز در حریم ➤ بی‌توجه بودن نهادهای و سازمانها به آلودگی منابع آب زیرزمینی حومه شهرها در محدوده حریم پایتخت 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ وجود مناطق حفاظت‌شده جاجرود و پارک‌های ملی به لحاظ منظر و چشم‌انداز مطلوب حریم ➤ پذیرش رویکرد کمربند سبز در حریم توسط نهادهای و شهرداری تهران در مقایسه با سایر کلان‌شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ بی‌توجهی نهادهای به افزایش شکل‌گیری سکونتگاه‌ها در بستر حریم رودخانه‌ها و تهدید ناشی از تخریب آن‌ها در هنگام وقوع حوادث غیرمترقبه مانند سیل ➤ عدم مدیریت کارآمد بین نهادهای جهت حل کمبود آب و از بین رفتن‌های زمین کشاورزی ➤ بی‌توجه بودن نهادهای و سازمانها به استقرار و جانمایی تسهیلات آلاینده و کارگاه‌های صنعتی در حریم
مدیریتی - نهادهای و سیاسی	<ul style="list-style-type: none"> ➤ وجود نهادهای و سازمان‌های مختلف دولتی و غیردولتی در تهران جهت حمایت و ارائه تسهیلات و خدمات مختلف به روستاها و شهرها و شهرک‌ها واقع در حریم ➤ افزایش توجه و حمایت مسئولان کشور از عمران روستایی حریم با رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد ➤ تأکید مسئولین و سازمان‌ها مبنی بر حرکت حریم شهر به سمت فضای سبز و تفرجگاه 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ضعف نظام مدیریتی خاص جهت تدبیر شرایط تملک ➤ کاهش کارایی نظارت و کنترل بر مدیریت حریم ➤ کاهش اختیارات قانونی بر نظارت و کنترل وضع موجود ➤ اعمال سلیقه در کنترل و نظارت ➤ وجود تعداد زیادی از قلمروهای حکومتی و مدیریتی مستقل در درون یک منطقه کلان‌شهری عملکردی ➤ حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت ➤ تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذی‌ربط ➤ وجود دو ساختار مدیریت دولتی و بخش عمومی در حریم پایتخت 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ استقبال مسئولین برای انتقال صنایع آلاینده به حریم تهران ➤ کاهش نسبی روند تقسیمات کشوری ➤ کاهش تغییرات قانونی و کاهش سطح مقاومت ادارات و سازمان‌های ذی‌نفع در مدیریت یکپارچه حریم پایتخت ➤ نگهداشت و صیانت از حریم پایتخت با مشارکت کلیه دستگاه‌های ذی‌مدخل ➤ تهیه طرح هادی برای روستاهای فاقد طرح واقع در حریم پایتخت ➤ نهادسازی برای سیاست‌گذاری و اعمال و اجرا در زمینه شکل‌گیری مدیریت کارآمد حریم ➤ افزایش ساخت‌وساز در مجاور حریم کلان‌شهر تهران به دلیل نبود ساختارهای مناسب نظارتی و مدیریتی 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ تعدد و تنوع قوانین مدیریت شهری ➤ تعدد دستگاه‌های متولی و تصمیم‌ساز ➤ قوانین و مقررات ناکارآمد ➤ مقاومت شوراهای اسلامی شهرها و شهرداری‌های با تشکیل حریم مشترک ➤ افزایش تعدد ذینفعان و عناصر ذی‌نفوذ صاحب قدرت در فرایند سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری شهری ➤ عدم تطبیق محدوده کنونی حریم با مرز تقسیمات کشوری ➤ تشدید ناپایداری قلمرو تقسیمات کشوری و محدودیت زمانی مدیریت قلمرو توسط مدیریت‌های بخشی ➤ تحولات کالبدی سریع به واسطه عدم مدیریت جمعیت در حریم کلان‌شهر تهران

پس از بررسی‌ها و مطالعات و ارزیابی نظرات کارشناسان و متخصصان حریم کلانشهر تهران در مورد عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل خارجی (نقاط فرصت‌ها و تهدیدها) در حریم کلانشهر تهران، میزان اوزان هر یک از عوامل داخلی و خارجی مشخص گردید. به طوری که هر عوامل داخلی و خارجی محاسبه و راهبردهای مربوط به توانمندیها و پتانسیل‌های منطقه استخراج و تعیین شد. در مرحله بعد، مجموع امتیاز نهایی با استفاده از نرم افزار Expert Choice در مورد معیارها محاسبه شد.

جدول ۲: مقایسه زوجی مجموعه عوامل در نرم افزار اکسپرت چویس

Level 1	Level 2	Level 3	Level 1	Level 2	Level 3
Economic (L.:214)	O (L.:253)	O1 (L.:263)	environmental (L.:181)	O (L.:163)	O1 (L.:446)
		O2 (L.:260)		O2 (L.:554)	
		O3 (L.:272)		S1 (L.:283)	
		O4 (L.:205)		S2 (L.:283)	
	S (L.:257)	S1 (L.:262)		S3 (L.:229)	S4 (L.:204)
		S2 (L.:257)		T1 (L.:317)	T2 (L.:367)
		S3 (L.:245)		T3 (L.:316)	W1 (L.:331)
		S4 (L.:236)		W2 (L.:302)	
	T (L.:233)	T1 (L.:250)		W3 (L.:367)	O1 (L.:249)
		T2 (L.:226)		O2 (L.:184)	O3 (L.:160)
		T3 (L.:254)		O4 (L.:117)	O5 (L.:107)
		T4 (L.:269)		O6 (L.:115)	
Physical (L.:192)	W (L.:258)	W1 (L.:189)	management (L.:232)	O (L.:228)	S1 (L.:384)
		W2 (L.:153)			S2 (L.:355)
		W3 (L.:160)			S3 (L.:261)
		W4 (L.:191)			T1 (L.:208)
		W5 (L.:160)			T2 (L.:190)
		W6 (L.:147)			T3 (L.:129)
	O (L.:211)	O1 (L.:207)		T (L.:311)	T4 (L.:118)
		O2 (L.:316)			T5 (L.:082)
		O3 (L.:291)			T6 (L.:125)
		O4 (L.:186)			T7 (L.:070)
		S1 (L.:407)			T8 (L.:079)
		S2 (L.:179)			W1 (L.:227)
S (L.:340)	S3 (L.:142)	W (L.:207)	W2 (L.:156)		
	S4 (L.:129)		W3 (L.:106)		
	S5 (L.:142)		W4 (L.:132)		
	T1 (L.:286)		W5 (L.:123)		
	T2 (L.:300)		W6 (L.:089)		
T (L.:222)	T3 (L.:182)	W (L.:285)	W7 (L.:093)		
	T4 (L.:125)		W8 (L.:073)		
	T5 (L.:106)		O1 (L.:401)		
	W1 (L.:344)		O2 (L.:339)		
Regulations (L.:181)	W (L.:285)	W2 (L.:311)	O3 (L.:261)		
		W3 (L.:199)	S1 (L.:302)		
		W4 (L.:146)	S2 (L.:440)		
			S3 (L.:258)		
	O (L.:153)		T (L.:222)	T1 (L.:273)	
				T2 (L.:190)	
				T3 (L.:193)	
				T4 (L.:152)	
				T5 (L.:116)	
				W1 (L.:258)	
				W2 (L.:250)	
				W3 (L.:198)	
			W4 (L.:139)		
			W5 (L.:116)		

یافته‌ها نشان می‌دهد که در بین عوامل مورد بررسی موارد مدیریتی - نهادی با کسب امتیاز ۰,۲۳۲ بیشترین اهمیت و اثرگذاری در چالش‌ها پیش روی حریم پایتخت شناخته شده است و این بخش به دلیل ناهماهنگی و مدیریت بخشی باعث چالش و مشکلاتی مدیریتی زیادی برای حریم کلانشهر تهران شده است. دومین موضوع عوامل اقتصادی می‌باشد که با کسب امتیاز ۰,۲۱۴ در جایگاه دوم واقع شده است و نشان‌دهنده میزان اهمیت و اثرگذاری این مولفه در بخش چالش‌های پیش روی حریم کلانشهر تهران می‌باشد. سومین بخش اثرگذار موضوعات کالبدی می‌باشد که امتیاز آن برابر ۰,۱۹۲ و این مقدار معکوس کننده میزان اهمیت و اثرگذاری آن است.

با بررسی عوامل بر اساس جدول فوق می‌توان در یافت که در بخش اقتصادی نیز ضعف بیشترین اثرگذاری را دارند به طوری که ضعف‌ها با کسب امتیاز ۰,۲۵۸ در جایگاه نخست واقع شده‌اند و این مقدار بیانگر آن است که ضعف‌ها پیش روی حریم پایتخت نسبت به سایر عوامل از چالش‌های اساسی حریم پایتخت می‌باشد. قوت‌ها نیز با امتیاز ۰,۲۵۷ در جایگاه دوم، فرصت‌ها با امتیاز ۰,۲۵۳ در جایگاه سوم و در نهایت تهدیدات با کسب امتیاز ۰,۲۳۳ در جایگاه چهارم واقع شده‌اند. در بخش مقررات و ضوابط، قوت‌ها با کسب امتیاز ۰,۳۴۰ در جایگاه اول، ضعف‌ها با کسب امتیاز ۰,۲۸۵ در جایگاه دوم، تهدیدها با امتیاز ۰,۲۲۲ در جایگاه سوم و در نهایت فرصت‌ها با کسب امتیاز ۰,۱۵۳ در جایگاه آخر و نشان‌دهنده میزان اهمیت آن می‌باشد. در بخش کالبدی نیز قوت‌ها، تهدیدها، و ضعف‌ها و فرصت‌ها به ترتیب با کسب امتیاز (۰,۳۴۰)، (۰,۳۰۹)، (۰,۲۳۰) و (۰,۱۲۱) در جایگاه‌های اول تا آخر واقع شده‌اند و بیانگر میزان اهمیت هر یک از آنها بر اساس امتیاز می‌باشد. در بخش مدیریتی تهدیدها با بیشتر امتیاز (۰,۳۱۱) در جایگاه اول واقع شده‌اند و بیانگر نقش و عملکرد تهدیدها پیش روی حریم پایتخت می‌باشد که چالش‌های زیادی را پیش روی حریم پایتخت به وجود آورده است. قوت‌ها نیز با کسب امتیاز ۰,۲۵۴ در جایگاه دوم، فرصت‌ها نیز با کسب امتیاز ۰,۲۲۸ در جایگاه سوم و در نهایت ضعف‌ها با کسب امتیاز ۰,۲۰۷ در جایگاه آخر واقع شده است. در بخش زیست محیطی نیز قوت‌ها با کسب امتیاز ۰,۳۴۶ در جایگاه اول، ضعف‌ها با کسب امتیاز ۰,۲۸۶، تهدیدها با کسب امتیاز ۰,۲۰۴ و در نهایت فرصت‌ها با کسب امتیاز ۰,۱۶۳ در جایگاه آخر واقع گردیده است.

در همین راستا با بررسی هر یک از مولفه‌ها و تقسیم آنها به زیر معیارهای از نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و همچنین هر یک از این نقاط تقسیم به زیرمعیارهایی می‌گردد. بر این اساس هر یک از این نقاط زیرمعیارها اقدام به رتبه‌بندی نهایی آنها گردید. نتایج نشان می‌دهد که در بخش اقتصادی زیرمعیار نقاط قوت نشان می‌دهد که (S1) برنامه‌ریزی نهادها برای نیروی کار فراوان و ارزان در محدوده حریم با کسب امتیاز ۰,۲۶۲ در جایگاه نخست قرار دارد و نشان می‌دهد اهمیت بیشتری در بین زیرمعیارهای اقتصادی دارد. همچنین توجه نهادها به اقتصاد متنوع در شهرستان‌های واقع در حریم پایتخت و برنامه‌ریزی نهادها جهت کاهش تب سوداگری و مناسب بودن قیمت اراضی و مسکن برای اقشار کم‌درآمد و بی‌بضاعت در جایگاه‌های دوم تا سوم قرار دارند. در بین عوامل تهدید می‌توان به ایجاد رویکرد درآمد محور در قلمروهای ناپایدار تعیین شده به عنوان حریم، نرخ بیکاری بالا در حریم تهران و برنامه‌ریزی نامناسب نهادها که تمرکز شدید سرمایه‌گذاری‌های صنعتی در حریم تهران نسبت به سالهای گذشته را به همراه داشته است، اشاره کرد که به ترتیب با کسب امتیازهای (۰,۲۶۹)، (۰,۲۵۴) و (۰,۲۵۰) در

جایگاه‌های اول تا سوم واقع شده‌اند و نشان‌دهنده میزان اهمیت هر یک از این عوامل مذکور را نشان می‌دهد و جز مهمترین تهدیدات پیش روی حریم پایتخت می‌باشد. در بین نقاط ضعف می‌توان به بی‌توجهی نهادها به نقش مهم واسطه‌گری به عنوان مهمترین بخش اقتصادی در تهران و حریم آن اشاره کرد. میزان امتیاز آن ۰,۱۹۱ می‌باشد که جز مهمترین نقاط ضعف برنامه‌ریزی حریم و چالش‌های نهادی پیش روی حریم پایتخت می‌باشد. نبود برنامه‌ریزی توسط نهادها به تمرکز بیش از حد واحدهای صنعتی در تهران و تمرکز بیشتر آنها در حریم با کسب امتیاز ۰,۱۸۹ در جایگاه دوم قرار دارد و جز مهمترین نقاط ضعف حریم پایتخت می‌باشد. ضعف مالی و افزایش اسکان غیررسمی در محدوده حریم در جایگاه سوم با امتیاز ۰,۱۶۰ واقع گردیده است و بنابراین این سه نقاط ضعف مذکور جز بزرگترین و اثرگذارترین برنامه‌ریزی حریم پایتخت شناخته شده‌اند. در بین نقاط فرصت‌ها می‌توان به توجه نهادها و بخش‌های خصوصی جهت سرمایه‌گذاری و استفاده از پتانسیل‌های منطقه شهرستان تهران بیشترین ارزش افزوده سرانه را با مقایسه با استان دارد، ممنوع بودن تغییر کاربری و ساخت و سازها با نگرش اقتصادی و ممنوع بودن تغییر کاربری و ساخت و سازها با نگرش اقتصادی اشاره کرد که جز مهمترین نقاط فرصت پیش روی حریم پایتخت می‌باشد.

در بخش ضوابط و مقررات نیز مولفه‌های داخلی و خارجی شناسایی گردید و اقدام به رتبه‌بندی نهایی آنها بر اساس نرم‌افزار اکسپرت چویس گردید و نتایج حاصل از جدول فوق نشان می‌دهد در بین نقاط قوت، وجود قوانین مصوب در حوزه‌های کلان و خرد در ارتباط با حریم شهر، وجود قوانین که حفاظت از محدوده‌های چهارگانه زیست‌محیطی را به سازمان حفاظت از محیط‌زیست واگذار می‌نماید و وجود طرح‌های مصوب فرادست و مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری در خصوص راهبردهای طرح موضعی حریم اشاره کرد که به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم واقع شده‌اند و نشان‌دهنده میزان اهمیت و اثرگذاری هر یک از این مولفه‌ها در حریم پایتخت می‌باشد. در بین تهدیدها می‌توان به نامشخص بودن معنای حقوقی حریم شهر در سازمانها و نهادها، وجود ضوابط متعارض استقرار کاربری‌ها و عدم تطبیق محدوده پیشنهادی حریم پایتخت با قوانین موجود اشاره کرده به ترتیب با کسب امتیازهای (۰,۲۷۳)، (۰,۱۹۳) و (۰,۱۹۰) در جایگاه‌های اول تا سوم واقع شده‌اند و نشان از اهمیت و اثرگذاری آن در محدوده مورد مطالعه می‌باشد. از بین نقاط ضعف می‌توان به برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب نهادها برای انتقال پادگان‌ها و مراکز نظامی به خارج از شهرها و نه به خارج از حریم، ایجاد تفرق مدیریتی-نهادی در حریم و فقدان توان فنی و تخصصی لازم برای اداره روستاها و عدم اجرایی شدن قوانین مصوب در بخش‌های خرد مانند رعایت حریم رودخانه‌ها و سایر عناصر محدوده اشاره کرد که بیشترین ضعف پیش روی برنامه‌ریزی برای مدیریت حریم پایتخت قلمداد شده است. در نهایت بین نقاط فرصت می‌توان به قانون ساخت‌وساز مسکونی جدید در حریم شهر تهران را تا سال ۱۴۰۰ ممنوع اعلام نموده است، وجود قانون منع صدور مجوز برای ایجاد مستحذات در زمین‌های که دارای کاربری کشاورزی هستند و امکان وضع قانون خاص برای حریم پایتخت توسط نهادهای تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران شهری اشاره کرد که در جایگاه‌های اول تا سوم قرار دارند و از مهمترین مولفه‌های اثرگذار در مدیریت حریم می‌باشند.

در بخش کالبدی نیز نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی محدوده مورد مطالعه مورد ارزیابی قرار گرفته شده است. نتایج حاصل از نقاط قوت نشان می‌دهد که مولفه‌های برخورد قاطع کمیسیون ماده ۱۰۰ با متخلفین ساخت‌وساز در پهنه حریم پایتخت، نظارت شهرداری برای افزایش استحکامات سازه‌های کالبدی برای مقاوم‌سازی در برابر حوادث غیرمترقبه و توجه به نما ساختمان‌ها و سیمای بصری آن نام برد که بیشترین قوت‌های محدوده مورد مطالعه می‌باشد. در بخش ضعف، مولفه‌های پیش روی می‌توان به تغییرات شدید کاربری‌ها و عمدتاً "به سمت مسکونی، خدماتی و کارگاهی، تحولات بی‌رویه در الگوی معماری مسکن و ابنیه و بافت شهرها و روستاهای واقع در حریم و ضعف فنی و نیروی انسانی نهادهای تصمیم‌گیر و دهیاری‌ها در کنترل ساخت‌وساز اشاره کرد و این مولفه‌های جز مهمترین ضعف‌های پیش روی مدیریت حریم پایتخت می‌باشد. در بخش فرصت‌ها مولفه‌هایی مانند تعیین حدود کالبدی حریم و پهنه‌های عملکردی آن در قالب طرح جامع حریم با امتیاز ۰,۳۱۶، ایجاد وحدت رویه در برخورد با ساخت‌وسازهای غیرمجاز در مناطق دارای حریم با کسب امتیاز ۰,۲۹۱، در نهایت هدایت و کنترل ساخت‌وسازها در حریم به استناد قانون شهرداری‌ها و نهادهای تصمیم‌گیر با کسب امتیاز ۰,۲۰۷، در جایگاه سوم واقع شده‌اند و نشان از اهمیت و اثرگذاری آنها بر روی مدیریت حریم کلانشهر تهران می‌باشد. در نهایت از بین مهمترین تهدیدهای پیش روی حریم پایتخت می‌توان به پراکنده بودن نظام سکونتگاه‌ها در حریم پایتخت، نابود شدن فضاهای سکونتگاه روستاها واقع در پهنه حریم و افزایش بی‌رویه ساخت‌وساز و غیرقانونی که دامنه تهدید آن روزبه‌روز در حال گسترش است اشاره کرد که جز مهمترین تهدیدهای پیش روی حریم کلانشهر تهران از لحاظ کالبدی می‌باشد.

در بخش زیست محیطی نیز کلیه عوامل داخلی و خارجی مورد ارزیابی قرار گرفت در بین عوامل داخلی نقاط قوت و ضعف مشخص گردید. در بین نقاط قوت مولفه‌های آن شامل برنامه‌ریزی و مدیریت جنگل‌ها، مراتع و فضاهای سبز واقع در محدوده حریم توسط نهادها، برنامه‌ریزی توسعه گردشگری برخوردار بودن از مورفولوژی متنوع و مناسب در منطقه و وجود دشت‌های پهناور رسوبی در عرض میانی و جنوبی حریم با قابلیت بالای کشاورزی اشاره کرد که جز مهمترین نقاط قوت زیست محیطی حریم پایتخت می‌باشند. در بین نقاط ضعف می‌توان به بی‌توجه بودن نهادها و سازمانها به آلودگی منابع آب زیرزمینی حومه شهرها در محدوده حریم پایتخت، ضعف سیستم نظارت مناسب زیست محیطی در بین نهادهای متولی و عدم توجه نهادها به نابودی تنفس گاه‌های شهری با توجه به ساخت‌وساز غیرمجاز در حریم اشاره کرد و این مولفه‌ها از مهمترین نقاط ضعف‌های پیش روی محیط زیست حریم پایتخت می‌باشد. از بین عوامل خارجی نیز مولفه‌های نقاط فرصت‌ها و تهدیدها ارزیابی گردید. نتایج حاصل از فرصت‌ها بیانگر آن است که پذیرش رویکرد کمربند سبز در حریم توسط نهادها و شهرداری تهران در مقایسه با سایر کلان‌شهرها و وجود مناطق حفاظت‌شده جاجرود و پارک‌های ملی به لحاظ منظر و چشم‌انداز مطلوب حریم اشاره کرد که جز مهمترین فرصت‌های پیش روی محیط زیست منطقه مورد مطالعه می‌باشد. در نهایت از بین عوامل تهدیدها می‌توان عدم مدیریت کارآمد بین نهادها جهت حل کمبود آب و از بین رفتن‌های زمین کشاورزی، بی‌توجهی نهادها به افزایش شکل‌گیری سکونتگاه‌ها در بستر حریم رودخانه‌ها و تهدید ناشی از تخریب آن‌ها در هنگام وقوع حوادث غیرمترقبه مانند سیل و بی‌توجه بودن نهادها و سازمانها به استقرار و جانمایی تسهیلات آلاینده

و کارگاه‌های صنعتی در حریم که به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم واقع شده‌اند و بیانگر مهمترین تهدیدات پیش روی زیست محیطی منطقه می‌باشد.

در نهایت آخرین بخش موضوع مدیریتی - نهادی می‌باشد. عوامل قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای آن نیز مورد سنجش قرار گرفت. در بین نقاط قوت می‌توان به وجود نهادها و سازمان‌های مختلف دولتی و غیردولتی در تهران جهت حمایت و ارائه تسهیلات و خدمات مختلف به روستاها و شهرها و شهرک‌ها واقع در حریم، افزایش توجه و حمایت مسئولان کشور از عمران روستایی حریم با رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد و تأکید مسئولین و سازمان‌ها مبنی بر حرکت حریم شهر به سمت فضای سبز و تفرجگاه با کسب امتیازهای (۰,۳۸۴)، (۰,۳۵۵) و (۰,۲۶۱) به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم قرار دارند و بیشترین اهمیت را در بخش مدیریت حریم پایتخت داشته‌اند. در بین ضعف‌ها می‌توان به ضعف نظام مدیریتی خاص جهت تدبیر شرایط تملک، کاهش کارایی نظارت و کنترل بر مدیریت حریم و اعمال سلیقه در کنترل و نظارت اشاره کرد که در جایگاه‌های اول تا سوم واقع شده‌اند و بیانگر میزان اهمیت هر یک از آنها در ضعف مدیریتی حریم پایتخت می‌باشد. در بین فرصت‌ها نیز می‌توان استقبال مسئولین برای انتقال صنایع آلاینده به حریم تهران، کاهش نسبی روند تقسیمات کشوری و کاهش تغییرات قانونی و کاهش سطح مقاومت ادارات و سازمان‌های ذی‌نفع در مدیریت یکپارچه حریم پایتخت اشاره نمود که جز مهمترین فرصت‌های پیش روی مدیریت حریم پایتخت می‌باشد. در نهایت، در بین مهمترین مولفه‌های تهدید می‌توان به تعدد و تنوع قوانین مدیریت شهری، تعدد دستگاه‌های متولی و تصمیم‌ساز و قوانین و مقررات ناکارآمد اشاره کرد که جز مهمترین تهدیدات پیش روی مدیریت حریم پایتخت می‌باشد.

با توجه به شرایط فوق، جهت تعیین نمودن میزان تأثیرات هر یک از گزینه‌ها و زیرمعیارها در کل ساختار سلسله مراتبی پژوهش و همچنین جهت سنجش تأثیرگذاری تک تک زیر معیارها با توجه به میزان همراستایی با راهبردهای اجرایی اتخاذ شده از اکسپرت چویس استفاده گردیده است (جدول شماره ۳). در این جدول تک تک عوامل و تأثیر آنها در اتخاذ راهبرد برتر و در نتیجه نگرش سیستمی در محاسبات مربوط به اولویت‌بندی مورد ارزیابی قرار گرفته شده است.

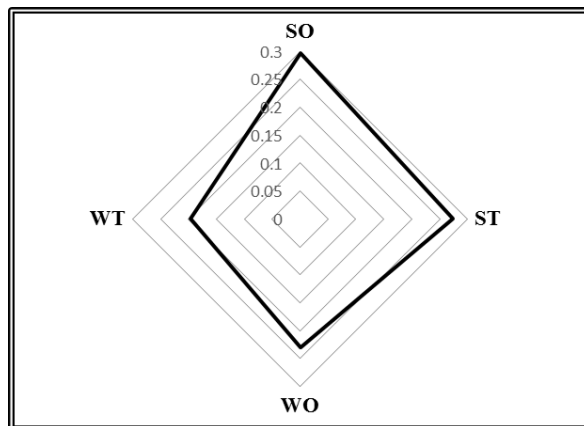
جدول ۳: محاسبه و مقایسه وزن معیارهای تأثیرگذار در اتخاذ راهبردهای چهارگانه

نوع استراتژی	Economic (Li: 214)	environmental (Li: 181)	managment (Li: 232)	Physical (Li: 192)	Regulations (Li: 181)	مجموع
استراتژی تهاجمی (SO)	0.065	0.048	0.071	0.058	0.055	0.297
استراتژی تنوع (ST)	0.06	0.055	0.06	0.05	0.048	0.273
استراتژی تغییر جهت (WO)	0.054	0.054	0.051	0.042	0.029	0.23
استراتژی تدافعی (WT)	0.054	0.051	0.043	0.026	0.022	0.196
مجموع	0.233	0.208	0.225	0.176	0.154	۱

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از جدول ۳ نشان می‌دهد که مولفه‌های اقتصاد، زیست محیطی، مدیریتی، کالبدی و ضوابط و مقررات بر استراتژی تهاجمی با امتیازهای ۰,۰۶۵، ۰,۰۴۸، ۰,۰۷۱، ۰,۰۵۸، ۰,۰۵۵ و ۰,۰۰۶؛ بر استراتژی تنوع ۰,۰۶، ۰,۰۵۵، ۰,۰۰۶، ۰,۰۵۵، ۰,۰۰۶، ۰,۰۰۵؛ بر استراتژی تغییر جهت ۰,۰۵۴، ۰,۰۵۴، ۰,۰۵۱، ۰,۰۴۲، ۰,۰۲۹ و در نهایت بر استراتژی تدافعی ۰,۰۵، ۰,۰۴۸، ۰,۰۵۴، ۰,۰۵۱، ۰,۰۴۲، ۰,۰۲۹ و در نهایت بر استراتژی تدافعی

۰,۰۵۴، ۰,۰۵۱، ۰,۰۴۳، ۰,۰۲۶، ۰,۰۲۲، غلبه دارند. یافته‌های این جدول نشان می‌دهد که راهبرد تهاجمی با کسب امتیاز نهایی (۰,۲۹۷) بیشترین تاثیر از عوامل داخلی و خارجی داشته و راهبرد غالب بر محدوده مورد مطالعه می‌باشد. بنابراین استراتژی‌های غالب فوق در قالب نمودار شماره (۱) نشان داده شده است.

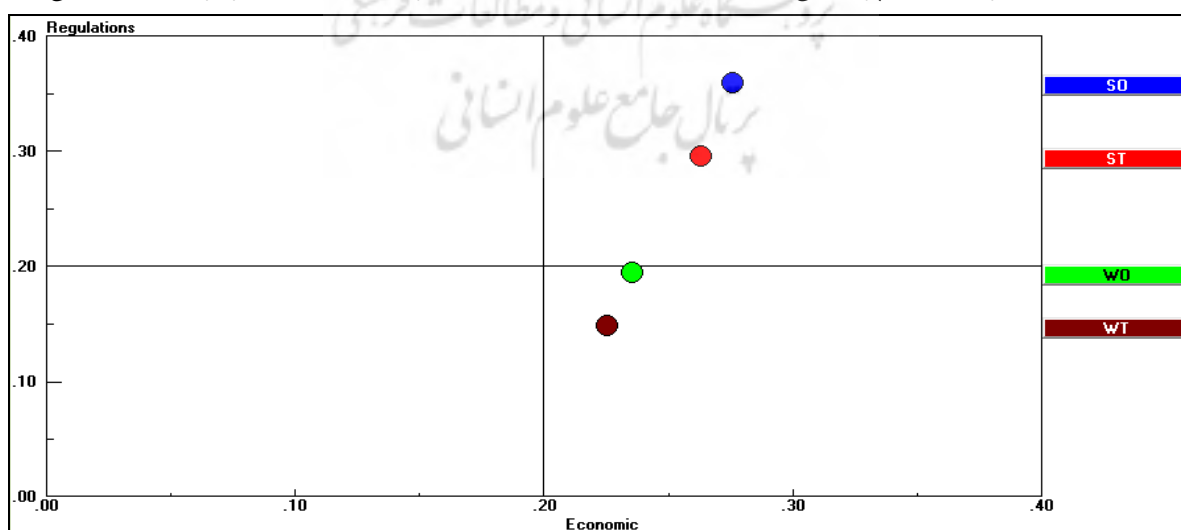

نمودار ۱: عوامل swot-AHP جهت اتخاذ بهترین استراتژی

منبع: یافته‌های پژوهش

چنانچه از نمودار فوق مشاهده می‌گردد که بیشترین ارزش بدست آمده مربوط به راهبرد تهاجمی با کسب امتیاز ۰,۲۹۷ می‌باشد. این حالت، مطلوب‌ترین و مناسب‌ترین حالت برای هر سازمان است و بدین معنی است که هر نهاد و سازمان ضمن آنکه از توانایی‌ها و نقاط قوت در خور و قابل اتکایی برخوردار است، در محیط تعاملی و زمینه‌ای خود نیز با فرصت‌های مناسب و گرانمایی مواجه است. بنابراین، این دسته از راهبردها چگونگی به کارگیری توان موجود سازمان در جهت بهره‌برداری حداکثری از فرصت‌های مغتنم محیطی را بیان می‌دارد.

بعد از انجام مورد فوق در نرم افزار اکسپرت چویس، میزان واقع گرایانه بودن نتایج و خروجی محاسبات مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در همین راستا، تجزیه و تحلیل حساسیت را می‌توان یک روش نظام مند برای تعیین میزان اهمیت معیارها و زیرمعیارهای پژوهشی دانست که در نمودار شماره (۲) میزان حساسیت استراتژیها را نشان می‌دهد.

نمودار ۲: نمودار تحلیل حساسیت دویعدی استراتژیهای چهار گانه

منبع: یافته‌های پژوهش

بنابراین نتایج حاصل از نمودار فوق نشان می‌دهد که راهبردهای تهاجمی دارای بیشترین حساسیت و راهبرد تدافعی نیز دارای کمترین حساسیت می‌باشد.

نتیجه‌گیری

حریم تهران به یک مدیریت یکپارچه‌ی شهری نیاز دارد. چراکه در حال حاضر و با توجه به فقدان چنین مدیریتی، هر سازمانی بدون هماهنگی با سازمان مرجع کار خود را پیش می‌برد. به طوری که مهمترین مسائلی که کلانشهر تهران از دیرباز با آن روبرو بوده است بحث توسعه همه جانبه و بدون برنامه شهر در اطراف خود می‌باشد. توسعه شهر تهران در طول دوره‌های گذشته تحت تاثیر عوامل مختلفی از جمله مباحث مربوط به امور مالیاتی و عوارض شهری، فعالیت بساز بفروش ها و شرکت های مستقل، افراد مهاجر و کم بضاعت و همچنین سیاست های شهرک‌سازی و یا پروژه‌های مربوط به نوشهر های دولتی و... قرار گرفته است. از اینرو هر روز شاهد دست اندازی ساخت و سازهای مجاز و غیر مجاز در اطراف و حریم تهران بوده ایم که عمده آنها فاقد بافت منظم و متصل به فضای اصلی شهر هستند. این موضوع باعث «موازی کاری، هزینه‌های اضافی، کیفیت پایین فضاها و محیط شهری، عدم تحقق‌پذیری پروژه‌ها و طرح‌های شهری، محیطی ناامن جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و نارضایتی شهروندان گردیده است. تحقیق حاضر با نگاهی تحلیلی گرانه به چالش‌ها و راهبردهای نهادی مدیریت و توسعه پایدار حریم تهران پرداخته است.

مطالعه نتایج پژوهشگران نشان داد که تحقیقات صورت گرفته در این زمینه بیشتر به مشکلات مدیریتی و ساماندهی حریم پرداخته‌اند و قرابت نزدیکی با موضوع مورد پژوهش دارد و از جمله این مطالعات می‌توان به نوری (۱۳۹۷)، هادی‌زاده بزاز (۱۳۹۲)، اکبری و دیگران (۱۳۹۶) و بحیرایی و دیگران (۱۳۹۵) اشاره کرد. لذا در این پژوهش بر خلاف پژوهش‌های مذکور سعی شده است با استفاده از عوامل داخلی و خارجی کلیه مولفه‌های کالبدی، اقتصادی، مدیریتی و... در محدوده مورد مطالعه ارزیابی قرار بگیرد و تمامی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی منطقه مورد شناسایی قرار بگیرد و به استفاده از مدل ترکیبی swot ahp اقدام به وزن دهی نهایی آنها گردد و نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در بین عوامل مورد بررسی مدیریتی- نهادی با کسب امتیاز ۰,۲۳۲ بیشترین اهمیت و اثرگذاری در چالش‌ها پیش روی حریم پایتخت شناخته شده است دومین عوامل اقتصادی می‌باشد که با کسب امتیاز ۰,۲۱۴ در جایگاه دوم واقع شده است و نشان‌دهنده میزان اهمیت و اثرگذاری این مولفه در بخش چالش‌های پیش روی حریم کلانشهر تهران می‌باشد. سومین بخش اثرگذار کالبدی می‌باشد که امتیاز آن برابر ۰,۱۹۲ و این مقدار معنکس کننده میزان اهمیت و اثرگذاری آن است. نتایج نشان می‌دهد که مولفه‌های اقتصادی، زیست محیطی، مدیریتی، کالبدی و ضوابط و مقررات بر استراتژی تهاجمی با امتیازهای ۰,۰۶۵، ۰,۰۴۸، ۰,۰۷۱، ۰,۰۵۸ و ۰,۰۵۵ غلبه دارند. در همین راستا، بیشترین ارزش بدست آمده مربوط به راهبرد تهاجمی با کسب امتیاز ۰,۲۹۷ می‌باشد. این حالت، مطلوب‌ترین و مناسب‌ترین حالت برای هر سازمان است و بدین معنی است که هر نهاد و سازمان ضمن آنکه از توانایی‌ها و نقاط قوت در خور و قابل اتکایی برخوردار است، در محیط تعاملی و زمینه‌ای خود نیز با فرصت‌های مناسب و گرانبهایی مواجه است. بنابر این، این دسته از راهبردها چگونگی به کارگیری توان موجود سازمان در جهت بهره برداری حداکثری از فرصت‌های مغتنم محیطی را بیان می‌دارد.

پیشنهادات

- شناسایی ذی نفعان اداره امور حریم پایتخت و طراحی ساز و کار لازم به منظور ارتقاء سطح مشارکت آنها در راستای تحقق مدیریت یکپارچه.
- ایجاد بستر مناسب برای تعامل با سایر دستگاه‌های ذی‌مدخل در عرصه حریم بالأخص تعامل مؤثر با شورای حفظ حقوق بیت‌المال در حفاظت از اراضی و منابع طبیعی استان تهران و جلوگیری از تخلفات و تصرفات ارگان‌های نظامی و انتظامی در حریم.
- تشکیل کمیته فنی حریم شهر تهران به‌منظور وحدت رویه در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و پرهیز از اعمال سلیقه
- برقراری تعامل دوسویه با دولت در زمینه طرح تحویل اراضی در اختیار دولت حریم شهرها به شهرداری به‌منظور ایجاد و ساماندهی کمربند سبز شهر به موازات خط محدوده
- اجرای طرح جامع حریم پایتخت و طرح جامع جدید شهر تهران، و تحقق مدیریت یکپارچه شهر و حریم آن.

منابع

- اسد بیگی، حمید(۱۳۹۴)، ضرورت توسعه میان افزا در مدیریت زمین پایدار حریم شهر تهران، شهر نگار، دو ماهنامه شهرنگار، شماره ۷۲، صص ۵۰-۶۳.
- اکبری، مجید، رحیم سرور، نویخت سبحانی و سید علی موسوی نور(۱۳۹۶)، کاربرد مدل Meta-SWOT در برنامه‌ریزی و مدیریت صیانت و توسعه پایدار حریم کلان‌شهرها (مطالعه موردی: حریم پهنه جنوبی کلان‌شهر تهران)، مجله مجلس و راهبرد، دوره ۲۴، شماره ۹۱، صص ۱۰۰-۶۶.
- انوری، نعمت‌الله(۱۳۹۷)، ساماندهی حریم کلانشهر تهران در چارچوب مطالعه روابط متقابل میان اسکان جمعیت و اشتغال، فصلنامه جغرافیا(برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال هشتم، شماره دوم، صص ۳۴۱-۳۶۰.
- آخوندی، عباس؛ برک پور، ناصر؛ اسدی، ایرج؛ بصیرت، میثم؛ طاهرخانی، حبیب‌الله؛ زرندی، گلزار(۱۳۸۶)، حاکمیت شهر- منطقه ی تهران : چالش ها و روندها، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۹، صص ۵-۱۶.
- بحیرایی، حمید، رحیم سرور، بهمن کارگر، عبدالرضا فرجی راد(۱۳۹۵)، تحلیل راهبردی تحولات فضایی- کارکردی در پهنه حریم جنوبی کلانشهر تهران(مطالعه موردی، شهرستانهای ری و اسلامشهر)، مجله سپهر، دوره ۲۵، صص ۵۷-۷۲.
- داداش پور، هاشم(۱۳۸۰)، مدیریت شهری؛ اهداف و راهبردها، مجله تدبیر، شماره ۱۲۰.
- رضویان، محمدتقی (۱۳۸۱). مدیریت عمران شهری، انتشارات پیوند نو، تهران.
- سرور، رحیم و بافرانی جمال(۱۳۹۵)، حریم، حلقه مفقوده در نظام مدیریت سیاسی فضا در تهران؛ تحلیلی راهبردی از وضعیت موجود و ارائه پیشنهادات، فصلنامه آمایش سیاسی فضا، سال اول، شماره اول، ۷۳-۹۸.
- شایبر چیمه، جی(۱۳۷۹)، مدیریت شهر، خط مشی‌ها و نوآوری‌ها در کشورهای در حال توسعه، ترجمه پرویز زاهدی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- قربانی، رسول و سمیه نوشاد(۱۳۸۷)، راهبرد رشد هوشمند در توسعه شهری اصول و راهکارها، جغرافیا و توسعه، شماره ۱۲، صص ۱۸۰-۱۶۳.
- کاظمیان، غلامرضا (۱۳۷۳)، طراحی سیستم مدیریت شهری مناسب شهرهای ایران"، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه ای، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- کاظمیان، غلامرضا و سعیدی رضوانی، نوید(۱۳۸۳)، امکان سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداری ها :مدیریت شهری و شهرداری ها در ایران"، جلد دوم، تهران، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری‌های کشور.

کاظمیان، غلامرضا، محمود ضیایی، مقصود امیری و حسین مرادی (۱۳۹۷)، ارائه الگوی برای مدیریت مناطق پیراشهری کلانشهر تهران (مورد مطالعه، منطقه ۲۲)، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال هشتم، شماره ۲، ۳۶۱-۳۸۷.
مهندسین مشاور طرح و کاوش، ۱۳۹۱
هادیزاده بزاز، مریم (۱۳۹۲)، مدیریت اراضی حریم شهرها؛ راهکاری اصولی در کاهش مشکلات شهری مورد شهر مشهد، هفت شهر، شماره ۴۳-۴۴، صص ۶-۱۶.

- Alberti, M., (2008), *Advances in Urban Ecology: Integrating Humans and Ecological Processes in Urban Ecosystems*, 1st Edition, Springer, 2008.
- Chakrabarty, B.K. (2001), *Urban Management; Concepts, Principles, Techniques and Education*, "Cities", Vol. 18, No. 5: 331-345.
- Figuroa. E and Rotarou.E.L (2016). *Sustainable Development or Eco-Collapse: Lessons for Tourism and Development from Easter Island*, Sustainability, Volume 8, Issue 11, PP: 1- 26.
- Fitri Amir. A, Abd Ghapar. A, Jamal. S. A and Khairun Najiah Ahmad (2015). *Sustainable tourism development: A study on community resilience for rural tourism in Malaysia*, Social and Behavioral Sciences, , Volume 168, PP: 116 – 122.
- Jiang, L., Deng, X., and Seto,k.C.,(2013), the impact of urban expansion on agricultural Land use intensity in China, *Land Use Policy* 35, pp.33-39.
- Kirk, M. (2004). *Ensuring Efficient Land Management in Peri-Urban Areas*, (PPT) World Bank Group-Land Policy and Administration, www.inweb18.worldbank.org/ESSD/essdext.nsf.
- Mattingley, M,(1994), *Meaning of urban management*. *Cities* 11(3): 201-205.
- Musakwaa, W., and Adriaan Van, N., (2013), *Implications of Land Use Change for the Sustainability of Urban Areas: A Case Study of Stellenbosch, South Africa*, *Cities*, Vol. 32, NO. 32, PP.143–156.
- Pickett, S.T. and et. al.,(2011), *Urban Ecological Systems: Scientific Foundations and a Decade of Progress*, *Journal of Environmental Management*, Vol. 92, Issue. 3, 2011, pp.331-362.
- Stren, E. R,(1993), *Urban management in development assistance. An elusive concept* *Cities* 10(2): 125-138.
- Sturtevant, L. A. Jung U. (2011), *Are we moving back to the city? Examining residential mobility in the Washington, DC Metropolitan Area*, *Growth and Change*, Vol. 42, No.
- UN-HABITAT (2012), *STATE OF THE WORLD'S CITIES 2012/2013 Prosperity of Cities*, p.150.
- Zhang. X, Wu. Y & Shen. L (2011), *An evaluation framework for the sustainability of urban land use: A study of capital cities and municipalities in China*, *Habitat International* 35, pp: 141- 149.